

Els primers 100 números dels *Arxius de les Seccions de Ciències*

ANTONI ROCA I ROSELL* i ENRIC CASASSAS I SIMÓ**

* *President de la Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica*

** *President de la Secció de Ciències i Tecnologia*

Una revisió històrica que ens aproximi a les circumstàncies que han portat les Seccions de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans a publicar els primers cent números dels seus *Arxius* sembla imprescindible com a complement de les contribucions dels seus membres actuals i dels presidents de les seves societats filials. Tot i que avui són una col·lecció de llibres i treballs monogràfics especialitzats, els *Arxius*, com s'explica en aquestes pàgines, començaren com una revista científica d'alta divulgació. Fins al 1968, en què es creà la Secció de Filosofia i Ciències Socials, les matèries d'aquesta Secció estaven incloses en el camp de la de Ciències i, per consegüent, eren matèria dels *Arxius*. Des de llavors, les ciències i la tecnologia són l'objecte principal de la sèrie. Ateses les característiques del nostre món cultural, això vol dir que els *Arxius* són una de les representacions més genuïnes de la cultura científica i tècnica catalana.

La història dels *Arxius* s'ha de seguir en paral·lel amb la de la Secció de Ciències i dels seus membres. D'aquesta manera, el nostre treball deixa constància d'algunes de les principals etapes i dels principals fets que ha atravesat la Secció. Tanmateix, la història de la Secció de Ciències, com la de l'Institut d'Estudis Catalans, ha d'esperar una ocasió més propícia que desitgem que treballs com el nostre ajudin a crear.

LA FUNDACIÓ DE L'INSTITUT I LA CREACIÓ DE LA SECCIÓ DE CIÈNCIES (1907-1911)

L'Institut d'Estudis Catalans fou creat el juny del 1907, pocs mesos després que Enric Prat de la Riba, líder de la Lliga regionalista, accedís a la presidència de la Diputació de Barcelona. Els catalanistes havien optat per convertir les corporacions locals (ajuntaments i diputacions) en plataformes d'impuls del seu programa polític, segons les línies establertes en les assemblees catalanistes i, en particular, en l'Assemblea de Manresa de 1892. La Lliga regionalista representava el catalanisme conservador amb interessos industrials, que proposava una transformació de fons

de la infraestructura del Principat. De fet, un dels "manifestos" d'aquesta voluntat política fou el pla de ferrocarrils secundaris per Catalunya, presentat per Prat de la Riba a la Diputació de Barcelona dos anys abans.¹

Tot i que potser no ha estat prou destacat, impulsar la ciència i la tècnica ocupava un lloc central en la política catalanista. La creació de l'Institut d'Estudis Catalans el 1907 li encarregava "la superior investigació científica de tots els elements de la cultura catalana". En aquell moment, la prioritat del nou centre, però, era "crear un centre de crítica històrica i social", és a dir, centrat en el vessant historicista del projecte. L'Institut fou inicialment una entitat amb recursos relativament modestos, format per vuit persones, repartides en quatre "seccions", d'Història, d'Arqueologia, de Literatura i de Dret. L'art català, i sobretot les pintures murals romàniques del Pirineu, foren la seva primera contribució original.

Tanmateix, el compromís amb la ciència i la tècnica del catalanisme es concretà, en aquesta primera època, en el foment de l'ensenyament industrial i, particularment, en l'Escola Industrial de Barcelona, que la Diputació de Barcelona potenció decisivament a partir del 1908. Tant l'Institut d'Estudis Catalans com l'Escola Industrial estaven en la cartera de la Comissió de Nous Serveis amb la qual Prat de la Riba reorientà l'actuació de la Diputació de Barcelona.²

Però, tal com es diu en el dictamen-acord de fundació de l'Institut, es tractava d'una primera etapa, que es tancà el 1911, amb la creació de dos nous instituts (que també s'anomenaven seccions), el de Filologia (que definien com Acadèmia de la Llengua Catalana) i el de Ciències. Així l'Institut eixamplava la seva acció i entrava al camp de les ciències de la Naturalesa.

En aquesta època, tal com s'expressa en el dictamen de 1911, la necessitat de constituir un sistema científic-tècnic a Catalunya era justificada per la vocació d'autonomia que tenien tant la indústria com el món cultural. L'anàlisi que es feia de la situació reflectia les concepcions del que s'ha anomenat "polèmica de la ciència espanyola", en aquest cas, en la seva versió catalana. Prat de la Riba havia anunciat el gener de 1910 el seu propòsit d'ampliar l'Institut:³

"Enfortim, doncs, aquesta acció [de l'Institut] i complementem-la fent que al costat de les seccions històrica i arqueològica ocupi el seu lloc

1. *Ponencia de Don Enrique Prat de la Riba acerca de Los Ferrocarriles Secundarios. Abril de 1907*. Barcelona. Diputación Provincial de Barcelona, 1907, 110 pàgines. D'entre els múltiples escrits i estudis dedicats a la seva trajectòria, mencionem el ja clàssic de J. M. Ainaud i E. Jardí: *Prat de La Riba: home de govern*, Ed. Ariel, Barcelona, 1973.

2. En la taula de la Comissió del Nous Serveis, Prat hi col·locà una sèrie de qüestions que posen de manifest que la tècnica i la recerca eren una prioritat del catalanisme polític. Es tracta de projectes tan diversos com la convocatòria de tres beques (o pensions) per anar a l'estranger i recollir informació i experiències sobre els diferents nivells de l'ensenyament; la creació d'una càtedra d'automobilisme a l'Escola d'Arts i Oficis; la fundació d'una nova entitat de recerca (que seria l'Institut); l'establiment d'una xarxa de ferrocarrils secundaris; i la potenciació de l'Escola Industrial de Barcelona.

3. E. Prat de la Riba: "Discurs del president de la Diputació en la reelecció de 1910", *La Ven de Catalunya*, 21 gener 1910, reproduït a *Prat de la Riba, propulsor de la llengua i la cultura*. Barcelona, Ed. Selecta, 1974, p. 98.

d'honor la secció de ciències ... Així contribuïrem al mateix temps, d'una manera positiva, a deslliurar-nos de la tutela estrangera, a no ser exclusivament, com ho som ara, importadors de la ciència que fan altres pobles, sinó creadors de ciència, i la ciència, bé ho sabeu prou, que és honor, és riquesa, és superioritat i predomini per als pobles.”

Un any després, la nova secció estava a punt d'organitzar-se. Dos dels que en serien membres -probablement ja ho sabien- en parlaren a un número especial de la revista noucentista *Cataluña* de gener de 1911 sobre “El ideal y la actividad de la juventud catalana en el momento presente”. Es tracta d'Eugeni d'Ors i d'August Pi i Sunyer.⁴ El primer, pensionat el 1908 per la Diputació per estudiar l'organització de l'ensenyament superior a París,⁵ hi escriu un extens text teòric sobre la combinació d'innovació i de tradició que volien impulsar els noucentistes. Pi i Sunyer, per la seva banda, és l'encarregat d'explicar l'ideal científic de la joventut catalana. Sobre la base d'una educació tècnica sòlida, potenciar la recerca científica ha d'ésser, en la mateixa línia de Prat, la clau per a la recuperació de la identitat catalana.

És Eugeni d'Ors qui parla en el seu article de la necessitat de publicacions. De fet, considera que, a Catalunya, l'expressió castellana ha portat al fracàs, a la manca d'originalitat.⁶ Demana, perquè el coneixement quedi, perquè es consolidi, que hom pugui disposar de llibres i que hom faci noves publicacions en català. Llibres en una gran biblioteca -que Prat també havia anunciat el 1910- i publicacions en català, de manera que les facilitats que han gaudit els especialistes en Història i Arqueologia s'estenguin a d'altres especialitats científiques.⁷ Les noves seccions anunciades per Prat centren les seves esperances.

La missió principal de la Secció de Ciències: publicar, divulgar, investigar. El primer número dels Arxius

La nova secció o institut de Ciències fou creada per un dictamen-acord que porta data de 14 de febrer de 1911. En l'article tercer del dictamen, la publicació de textos científics apareix com la primera de les seves missions. El que defineix la nova secció és força il·lustratiu:

4. Eugenio d'Ors: “El renovamiento de la tradición intelectual catalana”, *Cataluña*, any V, núms. 170-171, 7 i 14 gener 1911, pp. 2-7; Augusto Pi y Suñer: “El ideal científico de Cataluña”, *ibid.*, pp. 15-16.

5. L'informe que d'Ors escriví per a la Diputació tornant de París ha estat estudiat per Jaume Roura: “La etapa barcelonesa de Eugenio d'Ors”. Dins: *Actas del III Seminario de la Historia de la Filosofía Española*. Salamanca, Ed. Universidad de Salamanca, 1983, pp. 355-364.

6. Cal assenyalar que, paradoxalment, les afirmacions de D'Ors sobre l'esterilitat de l'expressió castellana apareixen en una revista catalanista, *Cataluña*, que era publicada ... en castellà!

7. D'Ors també menciona la necessitat de laboratoris en les especialitats que ho requereixin.

“La missió de la Secció o Institut de Ciències serà: *a)* publicar obres, memòries i ressenyes d’investigacions científiques, que hauran d’ésser escrites en català, sense perjudici que els treballs de les persones invitades a col·laborar es publiquin en llur idioma propi; *b)* dur a terme o afavorir les empreses científiques per a les quals sigui necessària una organització col·lectiva; *c)* establir laboratoris d’investigació, organitzar reunions, etc. *d)* assessorar la Diputació en l’ordre d’estudis de la seva competència; *e)* correspondre amb els centres científics estrangers, intervenir en els congressos internacionals i en tots els actes, reunions i institucions en què es judiqui convenient que sigui representada la ciència catalana.”

D’aquesta manera, no és estrany que en la primera reunió de la nova secció, que tingué lloc l’1 d’abril de 1911, s’aprovés, segons que consta a l’acta, la publicació d’una revista amb el títol *Arxius de l’Institut de Ciències*.⁸ Sembla clar que la tria del mot “arxius” estava relacionada amb l’amplitud dels objectius científics de la Secció, que, tot i tenir només set membres, abastava des de les ciències socials a la física, passant per les ciències naturals i la biologia. Recordem la composició inicial de la Secció de Ciències: Miquel Àngel Fargas i Roca (1858-1916), que en fou el primer president; Josep M. Bofill i Pichot (1860-1938), Ramon Turró i Dalmau (1854-1926) i els joveníssims August Pi i Sunyer (1879-1965), Esteve Terradas i Illa (1883-1950) i Eugeni d’Ors i Rovira (1881-1954), que tenien aleshores 32, 28 i 30 anys, respectivament. Passà a pertànyer a aquesta secció també Pere Corominas i Montanya (1870-1939), procedent de la Secció Històrico-Arqueològica i, per tant, un dels membres fundadors de l’Institut.⁹ Hem volgut indicar l’edat que tenien alguns dels membres quan entraren a formar part de l’aleshores anomenat Institut de Ciències, per a posar de manifest de quina manera havia estat reconeguda la vàlua de persones en plena joventut encara, i per a evidenciar la confiança que hom dipositava en l’empenta juvenil acumulada, la qual efectivament conferí a l’activitat de la Secció un dinamisme molt notable, com mai més no ha tingut, segons que sembla.

En l’amplitud de matèries abastades per la Secció, sembla que el paper més “difícil” el tenien Eugeni d’Ors i Pere Corominas, el primer, practicant de la

8. Les citacions a les actes de la Secció de Ciències provenen dels *Llibres d’actes* que es conserven a l’Arxiu de l’Institut d’Estudis Catalans, actualment en fase d’organització. Es conserven diversos volums d’actes en esborrany i, a més, les actes autenticades. Hem consultat preferentment aquestes darreres, que reflecteixen perfectament les qüestions que ens ocupen en aquest treball.

9. Hem d’indicar també que havia estat a l’edat de 37 anys que Prat de la Riba (1870-1917) creà l’Institut d’Estudis Catalans, assessorat per un jove de 26 anys, Josep Pijoan (1881-1963), i amb la cooperació insistent de Josep Puig i Cadafalch (1867-1957). A la mort de Fargas, la presidència de la Secció de Ciències passà el 1917 a Bofill i Pichot, que l’ocupà fins a 1931; per a la plaça vacant deixada per Fargas fou nomenat Enric Prat de la Riba, el qual, traspassat aquell mateix any, fou succeït per Eduard Fontserè i Riba (1870-1970), nomenat el 1921, però que ja feia temps -com a mínim des del 1913, amb la fundació de l’Estació Aerològica- que col·laborava en tasques de la Secció.

filosofia, amb una activitat periodística molt gran, i el segon, assagista i estudiós en el camp de les ciències socials. Tal i com es diu en les actes de la segona sessió (15 de maig 1911), l'exigència als membres de la Secció no es refereix a les matèries o disciplines conreades, sinó a la presentació d'"una unitat de mètode amb les altres branques científiques". Tanmateix, aquest problema de definició o d'adequació, no hem de creure que afectés únicament les ciències socials. En la discussió del 15 de maig es fa constar igualment que "les ciències antropològiques i naturals" s'han d'incloure entre les "ciències biològiques". Sembla clar, doncs, que la Secció i, en particular, els *Arxius* es configuraren inicialment com un punt d'encontre científic multidisciplinari.

La maqueta. La definició de la revista

El disseny i la producció del primer número dels *Arxius* recaigué en Eugeni d'Ors, que presentà ja en la tercera reunió de la Secció, el 22 de maig de 1911, una sèrie de propostes de format i de portada, de diferents proveïdors de paper i de quatre impressors. Els sis membres presents (només faltava Turró) acordaren reduir "lleugerament" el format, conservant les proporcions, i que se n'encarregués un dels impressors noucentistes més paradigmàtics, Joaquim Horta.

Inicialment, els *Arxius* foren una publicació de gran format, de 247 mm per 332 mm, editada en paper de qualitat, almenys de 110 g/m²; foren paginats amb uns marges amples que eren proporcionats tal com manen les regles més clàssiques de les arts del llibre (marge superior: 40 mm, marge inferior: 61 mm, al costat exterior del full: 49 mm, al costat del llom: 30 mm), i compostats en un tipus de lletra, el garamond, de mida tirant a gran (de cos 11). I aquest format era el resultat d'una *reducció* per part dels membres de la Secció!

En les reunions següents, fins el novembre d'aquell mateix any 1911, la qüestió dels *Arxius* ocupà un lloc rellevant. D'una banda, el maig es rebé una carta de Giuseppe Peano, de la Universitat de Torí, anunciant que enviava un treball per la revista que fou presentat a la sessió del 16 de juny. En aquesta sessió de juny, Ramon Turró presentà un resum d'un article que acabava de preparar pels *Arxius*. El títol que mencionen les actes és "Origen del coneixement de lo real exterior", al qual s'afegí, en la publicació del primer número, una menció a la tesi filosòfico-metodològica més destacada de Turró, "la fam". A la sessió del 14 de juliol es discutí quants tiratges a part gratuïts corresponien a cada autor i hom acordà que serien 25.¹⁰ Aquesta discussió reflecteix, sens dubte, la sensació d'imminència de l'aparició de la revista.

La Secció tenia una voluntat clara que la nova publicació fos una *revista*, no un aplec de treballs. Quan l'agost de 1911 aprovaren que Terradas els representés al Congrés de Metges i Naturalistes alemanys que havia de tenir lloc a Karlsruhe,

10. Després, la Secció en lliurà molts més sense demanar contrapartida. Això fou així, en concret, en el cas de col·laboradors estrangers.

els membres de la Secció li encarregaren que n'escrivís una "crònica detallada". A més, com ho reflecteix la col·laboració de Peano -requerit, probablement, per Eugeni d'Ors-, també volien que els *Arxius* fossin una revista internacional: els membres de la Secció insistiren perquè Terradas convidés "professors alemanys" a col·laborar-hi.

En la sessió de l'11 d'agost, el contingut del primer número fou definitivament aprovat. El setembre, hom comenta incidències en el procés d'edició, com ara la dificultat de disposar de tipus de lletra grega per compondre l'article de Terradas. Igualment, es comença a parlar del número 2, i es parla de possibles treballs de Duhem (Pierre?, el físic catòlic belga) i del neuropatòleg M. Babinski, cap dels quals arribà a publicar-se. També es parla d'articles de Terradas (sobre l'estat actual de "la teoria dels electrons", que acabaria essent sobre la Teoria de la Relativitat) i de Pi i Sunyer i Bellido, sobre treballs realitzats, es diu, al "Laboratori fisiològic de la Facultat de Medicina", llavors en procés de renovació. També es comenta la possibilitat d'un article d'Ors i de Bosch Gimpera sobre el "significat epistemològic de les pràctiques de màgia en els pobles primitius", que no aparegué, i d'una necrologia del químic Joan Fages, que encarregaren a Enric Moles, tot i que, finalment, acabà escrivint-la J. Agell i Agell (sessió del 22 de setembre 1911).

El 10 de novembre, Eugeni d'Ors presentà un exemplar del primer número dels *Arxius* a punt de ser relligat i a la sessió següent, el 17 de novembre, ja en portava d'acabats. Al mateix temps, es llegí una carta de l'"oficina de premses" de la Universitat de Berkeley, Califòrnia -que llavors no era tan coneguda com ara- demanant intercanvi dels *Arxius* amb les seves publicacions. Terradas demanà que constés en acta "un vot de gràcies" al Secretari de la Secció pels seus esforços en publicar el primer número dels *Arxius*. Acabava de néixer la revista.

El sumari del primer número és força aclaridor de les intencions dels membres de la Secció, és a dir, de fer una revista multidisciplinària, d'abast internacional i que reflectís els progressos de la recerca viva.

"SUMARI

- L'Institut de Ciències (Institut d'Estudis Catalans).
- Dictamen-Acord d'Ampliació de l'Institut d'Estudis Catalans.
- Hans Driesch:** Die Rationalisierung des Kausalbegriffs als Abwehr dogmatischer Naturtheorien.
- Ramon Turró:** Dels orígens del coneixement de lo real exterior: la fam. G. Peano: Le definizioni in matematica.
- E. Terradas:** Del moviment pertorbat d'una corda.
- Eugeni d'Ors:** Els fenòmens irreversibles y la concepció entròpica de l'univers.

RESSENYA

- August Pi y Suñer** Deu anys de fisiologia en el segle XX.- E. D'O[rs]
- La Qüestió de l'Hipnotisme.- IV Congrés Internacional de Filosofia.

ACADÈMIES

ACADÈMIA DE CIÈNCIES DE PARÍS. *Treballs referents a la psicologia durant l'any 1911.*

LLIBRES

Dr. R. Pla y Armengol: DIAGNÒSTIC PRECÓS DE LA TUBERCULOSIS PULMONAR.- Felix Cardellach: FILOSOFIA DE LES ESTRUCTURES.- DEU FOLLETS del Dr. José Ingenieros.- Emile Boutroux. WILLIAM JAMES.- K. Bücher: ARBEIT UND RYTMUS.- A. N. Whitehead y B. Russell: PRINCIPIA MATHEMATICA.- Georges Bohm. LA NAISSANCE DE L'INTELLIGENCE.- J. J. Van Biervleit. PREMIERS ÉLÉMENTS DE PÉDAGOGIE EXPÉRIMENTALE. LES BASES.- Alice Bertha Kroeger. GUIDE TO THE STUDY AND USE OF REFERENCE BOOKS.

PERIÒDICHS

LOGOS. *Internationale Zeitschrift für Philosophie der Kultur.- ZENTRALBLATT FÜR PSYCHOANALYSE.- Medizinische Monatsschrift für Seelenkunde.- PELUGER'S ARCHIV. CXXXI. 1910. H. Griesbach: Himlokalisierung und Ermüdung.- REVUE DE MÉTAPHYSIQUE ET DE MORALE. Janer 1911. Mars 1911.-ANNALES DE PHILOSOPHIE CHRÉTIENNE. Janer 1910. R. Meunier: Les sciences psychologiques.- RIVISTA DI PSICOLOGIA APPLICATA. Maig-Juny 1911. S. de Sanctis. Sobre un nou procediment pera l'estudi del treball mental.- REVISTA DE LA SOCIEDAD ASTRONÓMICA DE ESPAÑA. Barcelona, Maig 1911. P. Miguel Saderra Massó. La erupció del Taal.- REVISTA DE EDUCACIÓN. Janer 1911. E. Piñerúa. La Paidología o Pedagogía científica en Europa y América.- BOLETÍN DE LA R. ACADEMIA DE CIENCIAS Y ARTES. Barcelona, Janer 1911. A. Bofill y Poch: Ressenya dels treballs efectuats y dels principals fets ocurreguts en aquesta corporació durant l'any de 1909 á 1910."*

A la vista del sumari, no cal insistir en el caràcter multidisciplinari de la nova revista, tot i que hom pot veure en aquest número una presència destacada de temàtica psicològica i filosòfica, els camps predilectes d'Eugeni d'Ors, cosa que es modificà en els números immediatament següents.

Cada fascicle dels volums que estem descrivint contenia les següents seccions: articles de recerca original, ressenyes, recensions de llibres, descripció del contingut de revistes científiques estrangeres de prestigi i recensió d'alguns dels articles més significatius en les zones més crítiques del desenvolupament científic del moment. La secció de ressenyes incloïa revisions generals de temes específics, reportatges sobre congressos i reunions o sobre alguns aspectes de la vida de les acadèmies més importants. Els "Arxius" pretenien, doncs, ésser una revista científica "viva", una eina útil més enllà del contingut estricte dels seus articles de recerca.

No consta en cap dels volums publicats el nom d'un director o editor responsable de la col·lecció; de les actes de les reunions de la Secció de Ciències d'aquell temps (de la qual Terradas figura com a vicepresident, Pi i Sunyer com a arxiver-bibliotecari i Eugeni d'Ors com a secretari), es desprèn que els *Arxius* eren fruit en gran part d'un esforç col·lectiu, i que tots, en principi, col·laboraven en la busca d'articles originals de signatures estrangeres, en la redacció de recensions i en la ressenya de reunions científiques i congressos.

Extensió i periodicitat inicial

Al començament era previst publicar un fascicle d'unes cent-cinquanta pàgines cada trimestre i cada tres fascicles havien de constituir un volum. Després dels tres primers volums, que cobreixen de 1911 a 1915, el ritme de publicació programat fou canviat al de nou fascicles per any (d'unes cinquanta pàgines per fascicle) amb un format d'unes dimensions reduïdes.¹¹ En realitat, però, les previsions no foren cobertes, i aviat el rendiment de publicació minvà. Així, del volum I sortí a la llum ja el mateix 1911 el fascicle núm. 1, i el 1912 els fascicles núms. 2 i 3, que en total feien 515 pàgines; del volum II, un fascicle fou publicat el 1913 i els altres dos el 1914, ocupaven entre tots 475 pàgines; del volum III en sortiren tres fascicles i un suplement amb les traduccions al català de tots els articles publicats en alemany o en anglès en els números precedents, tot durant el 1915, amb una extensió total de 319 pàgines. El canvi esmentat del ritme de publicació començà amb el volum IV, de 1916, del qual es publicaren els nou fascicles previstos (amb 436 pàgines en total), però del volum V, de 1917, se'n publicaren només sis fascicles (amb 307 pàgines), del volum VI, de 1918-1919, només tres, numerats 1, 2-5 i 6-9 (amb un total de 178 pàgines), i dels volums que van del VII al XII només un sol fascicle per a cada volum, amb 151, 136, 85, 80, 104 i 76 pàgines, respectivament.

L'estructura del contingut es mantingué en la línia del primer número fins al volum IV, corresponent al 1916. A partir de llavors, els fascicles inclouen únicament articles llargs i desapareixen del tot les cròniques d'esdeveniments i les ressenyes bibliogràfiques. El caràcter de *revista*, doncs, es perd.

Autors

Pel que fa els autors dels treballs, hi trobem articles de la major part dels membres de la Secció i també d'altres científics, alguns d'ells professors

11. Al volum IV, de 1916, foren canviats el format i el ritme de publicació dels *Arxius*: el format passà a ésser de 202 mm x 273 mm (una mica més petit que això que ara coneixem amb el nom de dinaquatre); el paper baixà de qualitat i arribà a ésser un paper "vil" segons qualificatiu d'Alexandre Galí; els marges foren mantinguts generosos. Encara que fos canviada la periodicitat de la revista (augmentada a nou números l'any), es projectava conservar constant el nombre total de pàgines per volum.

estrangers. En aquests volums, fins al XII, que ara comentem, hi trobem articles de recerca dels membres següents de la Secció: R. Turró (quatre articles), E. Terradas (tres), E. d'Ors (dos), A. Pi i Sunyer (set), E. Fontserè (quatre), P. Corominas (dos), J. M. Bofill (dos) i J. Serra i Húnter (un). Entre altres autors d'articles de recerca trobem els col·laboradors estrangers següents: Hans Driesch, de Heidelberg, Foster Watson, de Londres i J. H. Probst, d'Alger, tots ells filòsofs; G. Peano, de Torí, i L. Godeaux, de París, matemàtics; E. Gley, de París, i A. von Tschermak, de Praga, ambdós metges, el segon psiquiatre; G. Dwelshauvers, de Brussel·les, psicòleg, i D. Boruttau, de Göttingen, bioquímic. Col·laboraren també Longí Navàs, de Saragossa, amb set articles, i Josep Gómez-Ocaña, T. Maestre i A. Lecha-Marzo, de Madrid. També S. Piña de Rubies (tres articles) i Josep Sureda i Blanes (dos articles) enviaren comunicacions des dels laboratoris de la Junta para Ampliación de Estudios a Madrid. Altres autors de comunicacions, catalans o residents als Països catalans, són: Ramon Jardí, Jesús M. Bellido (tres articles en col·laboració amb Pi i Sunyer), Manuel Dalmau, P. González, J. Carrasco, Joan Darder i Rodés, J. Arias, J. Pòlit, J. M. Torroja, E. de Rafael Verhurst (sis articles), Josep Rius i Cases (dos articles), M. San Miguel de la Càmera (cinc articles), E. Fernández Galiano, F. Pardillo, Jaume Pujiula, Josep Maluquer, P. M. Bordoy-Torrents (tres articles), Joaquim Xirau i Palau, Josep Ramon Bataller i Emili Mira.

Entre els autors de ressenyes hi trobem els esmentats Piña de Rubies i F. Pardillo, també Josep Agell i Agell, Cebrià Montoliu i Francesc X. Rubio (que signa una d'elles com a professor d'Oviedo). Altres noms que trobem entre els d'autors de recensions de llibres o d'articles de revista són els de J. Raventós, M. Ferrando, E. Jardí, P. Peñalver, J. Mañas. Encara que la majoria d'aquestes recensions són anònimes o signades només amb inicials hi trobem rastres inequívocs d'E. d'Ors, A. Pi i Sunyer, E. Terradas i R. Turró. Les ressenyes són, en molts casos, contribucions tant valuoses com els articles, tot i que no es tracta de treballs originals, sinó que són cròniques d'esdeveniments o treballs de posta a punt o bibliogràfics. La ressenya "Sobre'l principi de relativitat" (1912), per exemple, és un resum escrit per Terradas de la intervenció d'Arnold Sommerfeld a la Societat de Metges i Naturalistes alemanys a Karlsruhe l'any anterior, a la qual ell havia assistit, com ja hem dit. Al mateix temps, però, és el primer text *einsteinian* de Terradas i un dels primers d'un autor espanyol.¹² Una cosa semblant podríem dir de les recensions de llibres o d'articles o números de revista, en les quals també hi trobem novetats científiques candents junt amb una voluntat pedagògica de donar a conèixer determinats òrgans d'expressió o alguns autors.

12. Per aquestes singularitats el text de Terradas ha estat reproduït recentment. Vegeu (*ciència*), any 3, núm. 30, setembre 1983, pp. 54-57.

LA CRISI DE 1917-1920

Hem assenyalat ja una inflexió important en els continguts i en el ritme d'aparició dels *Arxius* cap el 1917. Després del 1920, la crisi encara s'agreuà més. Les explicacions d'aquesta crisi, més enllà d'un cert decaïment "natural" al qual s'arrisquen empreses absorbents i complexes com l'edició d'una revista, s'han de trobar, sense dubte, en les circumstàncies personals dels membres de la Secció i en la seva estructura de treball. Pel que fa el primer aspecte, els membres *biòlegs*, Pi i Sunyer i Turró, estaven compromesos des del desembre del 1912 amb impulsar una nova entitat científica, la Societat de Biologia de Barcelona, primera filial de l'Institut d'Estudis Catalans.¹³ Aquesta entitat començà de seguida a publicar les actes de les seves sessions, els *Treballs de la Societat de Biologia*, cosa que reduí probablement el protagonisme dels biòlegs en els *Arxius*. A més, tinguem en compte que Pi i Sunyer accedí el 1916 a la càtedra de Fisiologia de Barcelona i, des d'aquest moment, començà a plantejar la necessitat d'un centre de recerca biològica experimental complementari a les instal·lacions existents en el seu temps.

Pel que fa els *naturalistes* de la Secció, Bofill i Fargas, es comprometeren molt aviat en una obra de grans dimensions, l'edició de la *Flora de Catalunya* de Joan Cadevall. No hi ha dubte, per altra banda, que foren Terradas, Corominas i Ors els principals animadors de la revista. Cap el 1916, però, el primer i el tercer es trobaren en circumstàncies poc favorables al manteniment d'una revista. Terradas afegí a finals del 1916 a les seves moltes ocupacions la direcció de la Secció Tècnica de Telèfons de la Mancomunitat, que emprengué immediatament l'extensió de la telefonia per tot Catalunya; sense que això no fos obstacle perquè dissenyés i dirigís el 1917 un nou centre de l'Escola Industrial, l'Institut d'Electricitat i Mecànica Aplicades, i que tingués un paper molt actiu en l'organització de la secció de ciències físico-matemàtiques dels Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i d'Intercanvi que organitzà la Mancomunitat a partir del 1915;¹⁴ Ors, per la seva banda, era conseller d'instrucció pública de la Mancomunitat en un moment d'expansió de projectes, entre els quals hi havia aquests mateixos cursos, però també la fundació o potenciació de nous centres i

13. La Societat prengué, sens dubte, el seu nom seguint el model de la Société de Biologie de Paris, que havia esdevingut referència de societats similars arreu del món. De fet, la Societat de Barcelona esdevingué secció catalana de la francesa el 1919. Després de la guerra civil, l'entitat prengué la denominació, que ha esdevingut standard, de Societat *Catalana* de Biologia.

14. Els cursos organitzats per Terradas donaren lloc a una sèrie de publicacions de la Secció de Ciències, la "Col·lecció de Cursos de Física i Matemàtiques", dins la qual aparegueren 6 volums: vol. 1, E. Terradas: *Els elements discrets de la matèria i la radiació* (1916); vol. 2, J. Rey Pastor: *Teoria de la representació conforme* (1916); vol. 3, J. Hadamard: *Poincaré i la teoria de les equacions diferencials* (1922); vol. 4, J. Palacios: *Propietats dels gasos ultra-enraris* (1922); vol. 5, T. Levi-Civita, *Qüestions de mecànica clàssica i relativista* (1922); vol. 6, F. Severi: *Sobre funcions de dues variables complexes*, text d'unes conferències donades el 1933 (1935). És actualment en premsa el volum 7, Hermann Weyl: *Anàlisi matemàtica del problema de l'espai*, text de conferències donades a Barcelona el 1922, que es publiquen ara com a record a E. Terradas, en el centenari del seu naixement.

serveis de cultura i ensenyament superior. Tot plegat restringí moltíssim la disponibilitat dels membres de la Secció.

Una alternativa a aquests problemes personals hauria estat la professionalització de la tasca editorial dels *Arxius*. Aquesta possibilitat, segons les nostres notícies, no fou mai contemplada. Aquest fet, que podria ser considerat com un error dels membres de la Secció, reflecteix la modèstia de mitjans que disposaven l'Institut i la Mancomunitat en general. Donats els resultats excel·lents de la seva gestió, s'ha pogut pensar que la Mancomunitat tenia molts recursos econòmics i, en realitat, és més aviat el contrari. La qualitat de les realitzacions no té a veure necessàriament amb un cost econòmic alt.¹⁵

La separació d'Eugeni d'Ors

La crisi dels *Arxius* s'aprofondí encara més amb motiu de la defenestració d'Eugeni d'Ors el 1920, quan s'enfrontà amb Josep Puig i Cadafalch, que havia succeït en la presidència de la Mancomunitat Enric Prat de la Riba a la seva mort el 1917. Es tracta, aparentment, d'unes divergències amb Puig i Cadafalch a l'hora d'organitzar els traspassos de les diputacions provincials a la Mancomunitat que el portaren a dimitir del seu càrrec de director general d'Instrucció Pública d'aquest organisme, a denunciar la "persecució" de què se sentia objecte en un discurs a l'Acadèmia de Jurisprudència de Madrid i en una proclama a Castelló d'Empúries, a provocar la crisi dels Estudis Normals dependents del Seminari de Filosofia que acabà amb la dissolució d'aquest, que el portaren també a provocar l'expedient que conduí a la seva destitució de professor a l'Escola de Bibliotecàries, que el portaren a ésser separat dels càrrecs de secretari general de l'IEC i de secretari de l'Institut de Ciències,¹⁶ i, finalment, a la partida definitiva cap a Madrid.

Eugeni d'Ors havia estat una persona de confiança de Prat, que li tolerava les extravagàncies d'intel·lectual de moda i, al seu torn, aprofitava el seu prestigi i les seves iniciatives.¹⁷ Puig i Cadafalch era l'altra cara de la mateixa moneda:

15. Sobre els recursos disponibles per l'Institut i la Mancomunitat en matèria de recerca, vegeu Josep M. Tura i Soteras: "Alguns aspectes pressupostaris de la política cultural de la Mancomunitat de Catalunya en matèria de recerca científica 1914-1925", dins *Cinquanta anys de ciència i tècnica a Catalunya*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1987, pp. 89-105. També: Antoni Roca Rosell: "Ciencia y sociedad en la época de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1923)", dins José Manuel Sánchez Ron (ed.): *Ciencia y Sociedad en España*. Madrid, Ediciones el arquero/CSIC, 1988, pp. 223-252, esp. 238-239.

16. Les actes de la Secció d'abril i maig del 1920 reflecteixen la crisi.

17. La idiosincràsia particular orsiana, aparençada i amb tendència a un cert grau de megalomania o a uns esclats de vanitat, l'havia induït a proposar un uniforme per als membres de l'Institut, a semblança dels de l'Institut de França, amb bicorni, faixí i espasí; l'havia induït, des del seu càrrec de director d'Instrucció Pública de la Mancomunitat, a decretar que el dia de Sant Eugeni fos festiu a tots els centres que en depenien; o a encarregar a Torres García, per a ornament del seu despatx de secretari general, un quadre de 3,85 m per 1,24 m de tema aoni, un quadre que, paradoxalment,

també col·laborà estretament amb Prat, però com a tècnic qualificat i organitzador eficaç, a més de la seva categoria com arquitecte i investigador i el seu lideratge polític dins la Lliga regionalista.

Incapacitat de mantenir la periodicitat de la publicació

Una anàlisi de les dades exposades fins ara, encara que només sigui superficial, posa clarament de manifest la impotència de la Secció de Ciències d'aquella primera època per a mantenir el ritme de publicació que s'havia fixat inicialment i tampoc l'alt nivell d'interès que pretenia d'assolir. Alexandre Galí, a la seva *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936*¹⁸ fa una crítica despietada de la Secció en relació amb tot això, per haver demostrat tenir moltes pretensions i haver estat incapaç de mantenir-les; és una crítica excessiva, l'excés de la qual es pot atribuir a la passió que el seu autor posa en moltes de les coses que historia, però que no manca d'un cert grau de fonament, segons que hem vist. Tanmateix, alguns membres de la Secció són objecte especial dels atacs de Galí. Es tracta de Terradas, al qual, per altra banda, reconeix la seva capacitat professional i el seu paper a l'Escola Industrial, i de Pi i Sunyer. Galí considera que ambdós no dedicaren prou temps a la ciència experimental i, per aquest fet, per a ell, queden desqualificats com a científics.

Amb el canvi del format del volum IV, corresponent a 1916, s'aconseguí una reducció notable de la superfície total de text que la Secció havia de cobrir; però les limitacions foren més: fou impossible de mantenir el ritme temporal anunciat per a la publicació dels fascicles; s'acabà suprimint les seccions de recensions de llibres i d'articles científics i de ressenyes de congressos.

En aquests volums, a partir del V, apareix, per exemple, un lliurament dels *Treballs de l'Estació Aerològica de Barcelona*, a cura d'Eduard Fontserè, que consisteix en un resum extensísim de les observacions de la direcció del vent en altura a Barcelona. L'Estació Aerològica, que desembocà en el Servei Meteorològic de Catalunya el 1921, era una modesta institució subvencionada per la Secció de Ciències, que s'emmarcava en un programa internacional d'estudi de l'atmosfera en altura, vinculat a la nova orientació de la meteorologia.

D'entre els articles vinguts de fora de la Secció (alguns dels quals ja han estat esmentats), que havien d'ésser molt difícils d'aconseguir atesa la situació precària del conreu de la ciència en aquell temps a Catalunya, n'hi ha un de

segons que en ho ha fet veure Francesc Castanyer, presideix avui dia solemnement una sala anomenada amb el nom de Puig i Cadafalch, el protagonista dels processos que conduïren a l'acabament de les col·laboracions d'Ors i de Torres Garcia amb la Mancomunitat i amb l'Institut. Aquella idiosincràsia que, anys després, a Madrid, el dugué a tenir comerç fins i tot amb els àngels de la guarda. "Ara el mestre pensa" diuen que era la raó que sovint la minyona o el bidell donaven quan feien esperar el visitant.

18. Alexandre Galí: *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936*. Llibre XVII, "Institut d'Estudis Catalans". Barcelona, Fundació A.G, 1986, pp. 151-153, 157-159.

llarguíssim de Georges Dwelshauvers, que omple una part notable dels volums VI, VII, VIII i XI dels *Arxius*, sobre la història de la psicologia a França des de la revolució francesa ençà. És un article molt bo i molt interessant, però que no respon ell tot sol a l'orientació que hom suposa que els *Arxius* havien de tenir. L'autor, psicòleg d'àmplia reputació procedent de la Universitat de Brussel·les, havia estat contractat per la Mancomunitat com a director del Laboratori de Psicologia Experimental que funcionà inicialment depenent del Seminari de Filosofia i Psicologia creat a l'interior de la Secció de Ciències de l'IEC, i que després de la dissolució d'aquest Seminari arran de la partida d'Eugeni d'Ors fou conservat per la Mancomunitat, amb Ramon Turró com a inspector-delegat de l'Institut.

LA REACCIÓ DEL 1923

En la sessió del 2 de maig del 1923, la Secció discutí extensament la situació dels *Arxius* i com reemprendre la seva publicació, completant, abans, la col·lecció. Fins l'any V, corresponent a 1917, els volums estaven complets, tot i que mancaven en alguns casos la portada i els índexs. És en aquesta reunió que es decidí que els fascicles dels anys 1918 i 1919 s'enquadrarien junts, el mateix que el volum VIII, corresponent a 1920, tot i que estava compost per un sol fascicle. Estaven pendents de publicació els anys IX (1921), X (1922) i el de l'any en curs, XI (1923). Hom n'aprovà el contingut: el IX, amb les lliçons donades a l'Institut de Fisiologia el 1921, però que apareixeria després del X. Aquest darrer contindria un treball de Pi i Sunyer sobre la glucèmia i la fam local i un altre de San Miguel de la Cámara, sobre les roques de Teià, a més d'una crònica de l'homenatge a Ramon Turró. Pel que fa el volum corresponent a l'any en curs, 1923, no se'n decidí encara el sumari, però havia d'enviar-se a la impremta el setembre, segons que es diu. Aquests tres anys (d'un fascicle cada un) s'haurien de relligar en un sol volum.

Els plans de maig del 1923 representaren un autèntic revulsiu de la inèrcia dels anys anteriors. En efecte: el volum X dels *Arxius* fou presentat a la sessió de 22 d'octubre d'aquell mateix any 1923, no més de 15 dies abans que es presentés el volum XI, en la sessió del 12 de novembre. Al mateix temps, s'havia concretat el contingut del primer fascicle de l'any XII (gener-abril 1924), que fou presentat a la Secció en la sessió de 30 de juny de 1924.

Amb aquesta embranzida, els membres de la Secció havien aconseguit posar al dia l'aparició de la revista, tot i que en termes molt més modestos que els inicialment previstos: cada un dels fascicles únics que constituïen els anys X i XI tenien, com hem dit, 80 i 104 pàgines, respectivament. El "primer" fascicle del 1924, 76 pàgines...

El nou impuls de la segona meitat del 1923 i de la primera del 1924 s'explica per un nou plantejament del funcionament de la Secció després de la separació d'Eugeni d'Ors. Ara bé: en la lectura de les actes de final del 1923 i començament

del 1924 també hi podem veure una reacció dels membres de l'Institut davant de la situació provocada pel cop d'estat de Primo de Rivera de setembre del 1923.

En aquests mesos, el nou règim dictatorial, que havia estat saludat amb esperança per sectors significats del catalanisme conservador -com ara el mateix president de la Mancomunitat, Josep Puig i Cadafalch- anà posant de relleu el seu caràcter antidemocràtic i anticatalà. Després de la destitució de Puig -substituit per Alfons Sala, el comte d'Egara-, vingué un enfrontament amb algunes de les seves institucions d'ensenyament provocat, anecdòticament, per la desautorització del psicòleg belga G. Dwelshauvers¹⁹ i, finalment, tot acabà amb la dissolució de la Mancomunitat en els primers mesos del 1925. Pel que fa l'Institut, després d'uns mesos de confusió, acabà essent "congelat" per les autoritats primoderiveristes de la Diputació de Barcelona. Tot i això, intentà continuar amb les seves activitats. En alguns casos, com el del Servei Meteorològic de Catalunya, la condició per a la seva continuïtat fou el canvi de llengua. A partir del 1925, les *Notes d'Estudi* apareixeren en castellà. La Secció de Ciències, per la seva banda, continuà reunint-se, ara, però, sense pressupost i amb una capacitat d'acció molt minvada. Tanmateix, provà de funcionar, encara que fos amb tantes limitacions. En la sessió de 8 de novembre del 1926, per exemple, hom acordà que s'acabés de portar a terme el pla de regularització dels *Arxius* del maig del 1923, cosa que no fou possible. Gràcies a Rafael Patxot, però, la Secció publicà dos fascicles monogràfics d'una nova sèrie, de títol *Memòries de la Secció de Ciències*, tots dos sobre Geofísica, que, en realitat, haurien de comptabilitzar-se dins dels *Arxius*.²⁰

El 1930, amb la caiguda de Primo de Rivera, en el període que portaria a la proclamació de la Segona República espanyola l'abril del 1931, l'Institut d'Estudis

19. Així que començà la Dictadura de Primo de Rivera, es publicà a la premsa una lletra d'adhesió a G. Dwelshauvers (promoguda per Alexandre Galí, Pau Vila, Josep Maria Capdevila i Ferran Valls i Taverner) redactada arran de l'atac desconsiderat de què fou objecte per part de Darius Rumeu, segon baró de Viver, aleshores conseller de cultura de la Mancomunitat presidida per Alfons Sala. Aquesta lletra fou signada per uns cent-quaranta professors de les diverses escoles creades per la Mancomunitat, la qual cosa provocà la destitució directa sense expedient de tots els signants que no es retractaren públicament, uns cent-trenta destituïts en total, amb la conseqüència que algunes escoles quedaren sense cap professor i foren suprimides (l'Escola Superior de Bells Oficis, l'Escola d'Alts Estudis Comercials, l'Escola d'Infermeres, l'Extensió d'Ensenyament Tècnic, els Estudis Normals, la Secció d'Ensenyament Domèstic; també foren suprimits el Laboratori de Psicologia Experimental, la Biblioteca del Consell de Pedagogia, les publicacions *Butlletí dels Mestres* i *Quaderns d'Estudi*; fou acomiadat també tot el professorat de l'Escola de Bibliotecàries, excepte el director Lluís Segalà), mentre que d'altres malvisqueren algun temps més, fins que foren dissoltes o assimilades a les de l'Estat central d'acord amb les lleis de la Dictadura sobre l'ensenyament tècnic (1924) i sobre l'ensenyament professional (1928). Sobre aquesta qüestió vegeu Alexandre Galí: *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya. 1900-1936*. Llibre IV, "Ensenyament tècnic-industrial i tècnic-manual o d'arts i oficis. Primera part". Barcelona, Fundació A.G, 1981, pp. 92 i ss.

20. Manuel Álvarez Castrillón: "Microsismes observats a Barcelona durant els anys 1915 i 1916", *Memòries de la Secció de Ciències*, fasc. I, 47 pp. [1927]; Ramon Jardí: "Estudis de la intensitat de la pluja a Barcelona", *Memòries de la Secció de Ciències*, fasc. II, 28 pp. [1927].

Catalans començà a recuperar part del seu pressupost a partir de la Diputació de Barcelona i reemprengué algunes de les seves activitats, que assoliren de nou un grau de normalitat amb la República i la reinstauració de la Generalitat. En aquest context, assenyalem la sessió del 14 de novembre de 1932, en la qual la Secció de Ciències tornà a discutir la situació dels *Arxius*. La Secció estava ara constituïda per Bofill, el president, Pi i Sunyer, Terradas, Corominas, Eduard Fontserè, i Jaume Serra i Hünter (1878-1943), nomenat el març del 1931, i per Ors, separat dels seus càrrecs, però que no podia perdre la seva condició de membre.

PRIORITATS: COMPLETAR LA COL·LECCIÓ (1931) O RECUPERAR LA REVISTA (1938)?

La Secció de Ciències, després dels anys de suspensió d'activitats, es plantejà de recuperar el ritme de les seves publicacions. D'aquesta manera, es començaren a publicar els volums dels *Treballs de la Societat de Biologia* que havien quedat en suspens,²¹ així com la continuació de la *Flora de Catalunya* de Cadevall (el 1930 fou publicat el fascicle tercer del volum quart, el 1936 el darrer fascicle del volum sisè i últim, tots a cura de Pius Font i Quer); aparegueren també alguns fascicles de la *Fauna de Catalunya*, que ha quedat, no obstant això, incompleta, essent el darrer fascicle publicat el dels *Neuròpters*, de Longí Navàs, sortit a la llum el 1934.

Terradas tornà a Barcelona el 1932, després de ser separat de la càtedra que li havia estat atorgada a Madrid el 1928 i després de ser suspès en unes oposicions per recuperar-la. Fou el seu antic mestre Fontserè qui li facilità la solució, ja que deixà vacant la càtedra de Mecànica racional de Barcelona. En aquest període, Terradas continuà donant cursos a Madrid, al mateix temps que impulsà la creació a l'Institut d'Estudis Catalans d'un Centre de Recerca Matemàtica el 1933, al front del qual fou designat el jove Pere Pi i Calleja. Terradas tingué cura de publicar, com hem dit, un nou volum, el 6, de la "Col·lecció de Cursos de Física i Matemàtica".²²

La Secció també publicà, a cura de Corominas, que dirigia la *Biblioteca Filosòfica* des de la partida d'Eugeni d'Ors, els volums 4 i 5, respectivament de David Garcia (*Introducció a la lògica, vol. II*, 1934) i de F. Mirabent (*De la bellesa*, 1936). Pi i Sunyer seguí concentrant els seus esforços a l'Institut de Fisiologia, al voltant del qual estava constituint una escola que arribà a reunir un

21. El volum X, corresponent als anys 1923-1924, aparegué el 1931; el volum XVI, corresponent a 1934, aparegué el 1935. El volum següent, el XVII, estava imprès, però no relligat en el moment d'acabar-se la guerra. Aquests plecs impresos foren destruïts per un escamot feixista, de Falange, juntament amb el fons de la Societat de Biologia dipositat a la Facultat de Medicina, el 1949, deu anys després del final de la guerra civil.

22. A més del volum de Hermann Weyl que hem mencionat, també quedà pendent un volum que recollia les conferències d'Henri Dulac sobre *Cicles límits*.

grup de recercadors solvents que van arribar a ésser ben coneguts en el món científic, com F. Duran-Reynals, P. Gonzàlez, J. M. Bellido, J. Raventós, C. Pi-Suñer i Bayo, J. Pi-Suñer i Bayo, R. Carrasco i Formiguera, J. Folch i Pi, entre d'altres, molts treballs dels quals foren publicats als *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, de l'edició de la qual es cuidava el mateix Pi i Sunyer.

Fontserè, per la seva banda, continuà lliurat a les tasques del Servei Meteorològic de Catalunya (que ara depenia de la Generalitat), des d'on, ell i els seus col·laboradors seguiren produint la sèrie *Notes d'Estudi* que Fontserè dirigia personalment: des de la *Nota* núm. 1 (1921) a la núm. 31 (1925), aquestes havien estat publicades per la Secció de Ciències; quan el Servei Meteorològic, amb la Dictadura, fou pres de l'Institut i passà a la Diputació de Barcelona, fou aquesta qui les publicà, des del núm. 32 (1926) al 45 (1930) (essent el castellà la llengua que la Diputació de la Dictadura imposà entre els núms. 32 i 43); quan, instaurada la Generalitat, aquesta es féu càrrec del Servei també se'n féu de la publicació de les *Notes*, l'última de les quals fou la núm. 69, que sortí a la llum l'any 1938.²³

En la sessió del 15 de novembre del 1932, Pere Corominas, que és qui apareix ara amb les principals iniciatives referents als *Arxius*, posà de relleu que encara estaven per publicar els anys IX (corresponent al 1921) i el XII (segona part de 1924). La seva anàlisi per regularitzar la situació és similar a la de 1923, però les circumstàncies no foren prou favorables, donat que, tres anys més tard, a la sessió del 15 d'abril del 1935, la Secció tornà a plantejar-se la qüestió en els mateixos termes. Ara, probablement a causa de la suspensió o ralentiment de les activitats conseqüència dels "fets d'octubre" i del bienni negre, hi havia de nou una oportunitat de reflexió. Aquestes circumstàncies, tanmateix, també poden explicar que ja no es plantejés la qüestió dels *Arxius* com una revista o una sèrie viva, sinó que la preocupació principal sembla centrar-se en omplir els buits. L'explicació de la renúncia de la Secció a continuar els *Arxius* com una revista d'alta divulgació podria trobar-se en el fet que la iniciativa privada –del químic Ramon Peypoch– havia omplert aquest buit amb la publicació de *Ciència, Revista Catalana de Ciència i Tecnologia*, que aparegué de 1926 a 1934.

De fet, fou durant la Guerra civil quan es portà a terme una nova revisió de la situació dels *Arxius*, ara, plantejant reemprendre la seva publicació. Degueren ser les limitacions de la situació i de guerra les que portaren als membres de la Secció a centrar-se en aquesta qüestió.

Jaume Serra i Hünter, al qual s'havia confiat l'edició del volum IX, presentà a principis del 1938

23. Autors que col·laboraren a la sèrie *Notes d'Estudi* foren, a part del mateix Fontserè (que hi participà amb sis notes de la seva autoria), Joaquim Febrer (amb 21 notes), Gabriel Campo (amb 15 notes), Manuel Álvarez Castrillón i Josep Anglada (amb cinc notes cada un), Antoni Quixal (amb 3 notes), Ramon Jardí, Rafael Patxot i Jubert i Maria Campmany (amb dues notes cada un), i, amb una sola nota, Josep Estalella, Maurici Hernández, Josep Via, Josep Gassiot, Joan Ras i Claravalls, Francesc Pardiño i Arnau Gabellieri. Antoni Quintana Marí fou l'autor de la darrera *Nota d'Estudi*, núm. 69, un *Assaig del Clima d'Olot*.

“un pla general de publicació accelerada dels *Arxius*, per guanyar ràpidament el temps perdut i posar-se al dia.” (sessió de 2 febrer 1938)

Aquest pla, però, no es limita a “tapar forats”, sinó que reflecteix una voluntat de donar de nou un lloc a la revista entre les activitats de la Secció. En les sessions de 16 de març, 13 d'abril i 29 de juny d'aquell any 1938 es presentà el projecte següent:

1924 segon fascicle

Xavier Llorenç i Barba: “La filosofia de Plató”

August Pi i Sunyer: “El concepte de la individualitat”

Jaume Serra i Hünter: “Sobre la idea de Filosofia”

1924. Fascicle III

Fontserè: Meteorologia

Serra Hünter: Crònica de les publicacions filosòfiques a Catalunya (1921-1923)

1925-1930 (un volum)

R. Bataller: “Sobre el nummolític a Catalunya”

Jaume Serra i Hünter: “Bibliografia filosòfica catalana (1825-1928)”

J.M. Bellido: “El Congrés Internacional de Fisiologia a Boston”
Cursos de l'Institut de Fisiologia 1925-1930

1930-1931

R. Bataller: altra memòria (100 planes) (10 gravats)

1933

Emili Mira. Conferències de l'Exposició de Xicago

Serra Hünter: Crònica filosòfica 1930-1932

1934

Curs de Bioquímica i Fisiologia de la contracció muscular

Necrologies del P. Miquel d'Esplugues i de P. Ruiz Amado

1936

Pavlov

Serra Hünter: Crònica del moviment filosòfic 1933-1936

1937

Concurs Ramon Turró

1937 Segon fascicle

Closes: “Els carbons a Catalunya (1a part)”

A. Pi i Sunyer: Sensibilitat tròfica (Ponència de París)

Necrologia de Dwelshauvers

1938

Segona part de la memòria de Closes

F. Mirabent i Joaquim Xirau: Memòries del Congrés de Filosofia (París)

Fontserè: Recensió de la "Bibliografia de la Meteorologia catalana"

A la sessió de 13 d'abril i a la del 29 de juny del 1938, hom diu que ja es disposa de proves compaginades "del fascicle dedicat a Turró". Tot i que no hem localitzat més detalls, tot indica que aquestes proves esdevingueren el volum XX dels *Arxius* que aparegué el 1950. També es mencionen les compaginades del segon fascicle de 1924, el que havia de contenir una nova memòria de Llorenç i Barba i un treball d'August Pi i Sunyer. D'aquest material no en tenim notícia.

El pla del 1938 és, com s'ha pogut veure, el més complet i ambiciós que ha conegut la història dels *Arxius* i, tanmateix, semblava que tornava a estar condemnat al fracàs, aquest cop pel resultat de la Guerra civil, amb uns guanyadors que es proposaren, entre d'altres objectius, esborrar del mapa la identitat nacional catalana.

Cal dir, però, que aquests plantejaments del 1938, tot i que quedaren gairebé del tot en l'aire, influïren notablement en els membres de la Secció quan aquesta reemprengué les seves activitats després de la guerra.

LA POSTGUERRA: L'INSTITUT EN LA CLANDESTINITAT (POC A POC RELATIVAMENT TOLERADA)

A partir del gener de 1939, les forces de Franco ja dintre de Barcelona, fou impedit l'accés dels membres de l'Institut i dels treballadors de les Oficines Lexicogràfiques als locals de la Casa de Convalescència, clausurada a tots els efectes. Fou desposseït, l'Institut, de tots els seus béns i les seves pertinences (tots els fons editorial, totes les fitxes lexicogràfiques, els instruments de fonologia i de psicologia experimental que poguessin restar als laboratoris que havien estat tancats per la Dictadura de Primo de Rivera, tot). Fou ignorat, l'Institut, en els pressupostos de les institucions a qui hauria d'haver correspost de sostenir-lo. Fou condemnat, l'Institut, a la condició d'inexistent i a l'oblit. Foren expedientats per motius diversos molts dels seus membres (entre els de Ciències que no havien partit a l'exili, Fontserè fou sotmès a depuració política a la Universitat de Barcelona; la intervenció del rector Emilio Jimeno el salvà, fent valdre l'argument de la immediatesa de la jubilació reglamentària de l'expedientat). Aviat, el Consejo Superior de Investigaciones Científicas, des del seu flamant nou edifici del carrer d'Egipcíaques, construí el pont que havia de facilitar-li l'ocupació (que es frustrà per les resistències del ponent de cultura de la Diputació) dels locals de l'organisme que ara era considerat el símbol de tot el mal que els vençuts haurien volgut inferir a la pàtria dels vencedors.

A començaments del 1942 i des de les profunditats dels pous on la repressió desfermada per aquests havia sumit tot allò que era català, s'elevaren les veus de tres o quatre il·luminats que es posaren d'acord per a reprendre des de la més absoluta clandestinitat algun tipus d'activitat que dongués fe de la pervivència de l'Institut d'Estudis Catalans. Eren uns il·luminats que podrien ésser qualificats d'escèptics, seguint Maria Aurèlia Capmany, perquè no havien volgut creure en la realitat de la derrota soferta per Catalunya en aquella guerra del 1936-1939, almenys no creien en la perennitat d'aquella derrota, i volien tenir les coses a punt per a quan es produís el retorn a la normalitat. Des del seu escepticisme actual els movia aleshores un idealisme potencial, una fe potencial en la Catalunya del demà.

Així, a iniciativa de Puig i Cadafalch i amb la voluntat i l'empenta de Ramon Aramon es recobrà la continuïtat de l'Institut. En una sessió celebrada el dia 1 de maig de 1942 es repassà la composició de les seccions.

Dels membres de la Secció de Ciències, Pi i Sunyer i Serra i Húnter eren a l'exili a Mèxic. Terradas s'havia instal·lat a Madrid el 1941, després de passar la guerra a l'Argentina. El seu conservadurisme el situava políticament proper al franquisme, els dirigents del qual li confiaren força responsabilitats en la reorganització de la recerca en Física i en Física tècnica. A Madrid, fou nomenat catedràtic de Física matemàtica, després de la separació de Pedro Carrasco, llavors a l'exili, i nomenat president del patronat de l'Instituto Nacional de Técnica Aeronàutica, nou centre d'assaig i de recerca experimental molt vinculat amb l'Aviació militar i amb la indústria aeronàutica espanyola, on l'Estat hi tenia una forta intervenció.²⁴ D'Ors seguia a Madrid filosofant, ara més aristocratitzant que abans, més castís que mai, com acabat de despenjar-se del Siglo de Oro mateix. D'Ors havia estat, en els primers anys de la Guerra civil, un dels inspiradors de la política cultural del règim de Burgos, l'òrgan suprem de la qual havia de ser l'*Instituto de España*. En els anys quaranta, però, la seva preeminència havia minvat, desplaçat per la creixent influència de l'Opus Dei.

Recordem que la condició de membre de l'IEC era vitalícia: això representava que la Secció havia de mantenir quatre places ocupades per persones absents. D'altra banda, J. M. Bofill i Pichot i Pere Corominas havien traspassat, el primer el 1938, el segon el 1939. Quedava només, doncs, un sol membre actiu, Eduard Fontserè, dispostat això sí a prendre part en tot allò que hom pogués organitzar.

24. Tot i pertànyer a l'estructura científica del franquisme, Terradas no descartà completament la seva vinculació amb l'Institut. Ho podem veure en una carta del 1948 responnent una consulta de Fontserè sobre la viabilitat de publicar unes conferències d'Henri Dulac que hem mencionat (Fons Fontserè, Cartoteca de l'Institut Cartogràfic de Catalunya). La carta, en català, té un to nostàlgic i interessat pel contacte amb l'Institut. De fet, Terradas insistí als seus parents perquè la seva biblioteca personal fos lliurada a l'Institut d'Estudis Catalans. Sobre Terradas, vegeu Antoni Roca Rosell, José Manuel Sánchez Ron: *E. Terradas (1883-1950). Ciencia y sociedad en la España contemporánea*. Barcelona, INTA/El Serbal, 1990. *idem*: *Aeronáutica y Ciencia*. Madrid, INTA/Algaida, 1992. Sobre la donació dels descendents de Terradas, Rosa Soler i Modena: *Catàleg del Fons Bibliogràfic Esteve Terradas*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1994, XXXII + 488 pp.

En l'esmentada reunió de l'u de maig de 1942 es cobriren les dues vacants existents a la Secció de Ciències: foren nomenats el botànic Pius Font i Quer i el geòleg Josep Ramon Bataller i Calatayud.²⁵ La vacant produïda l'any següent per la defunció de Serra i Hünter fou coberta el 12 de febrer de 1944 per Joaquim Carreras i Artau, que fou membre de la Secció de Ciències fins el 1968, quan passà a la nova Secció de Filosofia i Ciències Socials acabada de crear. Cal considerar molt significatiu el fet que en aquells temps de circumstàncies tan adverses hom pogués trobar, malgrat tot, un cert nombre de persones amb prou atreviment per a unir-se a una empresa, la de donar testimoni de la supervivència de l'Institut d'Estudis Catalans, tan intrínsecament perillosa en aquells moments. Al llarg de la durada de la dictadura franquista, la Secció trobà oportunitat de nomenar nous membres quan s'anaren produint vacants, i arribà a completar la nòmina reglamentària de set places. Els membres que en un moment o altre entraren a formar part de la Secció durant aquesta època foren els metges Leandre Cervera i Astor, Josep Alsina i Bofill, Pere Domingo i Sanjuan i Josep Trueta i Raspall, el farmacèutic Antoni Esteve i Subirana, el geòleg Lluís Solé i Sabarís, el botànic Oriol de Bolòs i Capdevila, el matemàtic Josep Teixidor i Batlle i el químic Enric Casassas i Simó.²⁶

ELS ARXIUS I LA REPRESA DE LES SOCIETATS FILIALS

La primera reunió de la Secció de Ciències després del final de la Guerra civil tingué lloc el 27 de novembre del 1943. Assistiren a aquesta reunió Fontserè, Font i Quer i Bataller, els dos darrers nomenats l'any anterior, amb la represa de l'Institut.

25. En aquesta reunió es cobriren també altres vacants amb els nomenaments de Jordi Rubió, Agustí Duran i Santpere i Joaquim Folch i Torres per a la Secció Històrico-arqueològica, i els de Ramon Aramon i Serra i Josep Maria de Sagarra per a la Secció Filològica.

26. El detall de l'evolució cronològica de la composició de la Secció és el següent: Leandre Cervera i Astor fou nomenat membre adjunt el 23 de febrer de 1946 i passà a membre numerari el 28 d'octubre de 1950, en cobrir la vacant deixada per Terradas. Morí el 1965, i la seva vacant fou ocupada el 15 de setembre d'aquell any per Oriol de Bolòs, que era membre adjunt des de 24 de gener de 1964.

La vacant deixada per Eugeni d'Ors fou ocupada el 15 de gener de 1955 per Antoni Esteve, membre adjunt des de 8 de març de 1952. Quan la salut precària d'Esteve l'impedí d'assistir als plens, Enric Casassas fou nomenat membre adjunt, el 19 de maig de 1972. (Quan Esteve traspassà, el 1979, la seva plaça l'ocupà Josep Laporte, que era adjunt de la Secció des de 17 de febrer de 1978).

Josep Alsina, adjunt des de 17 de març, de 1961, esdevingué membre numerari el 20 de desembre de 1963, en ocupar la vacant deixada per Bataller.

Solé i Sabarís, adjunt des de 24 de gener de 1964, ocupà el 4 de desembre de 1964 la vacant de Font i Quer.

La vacant de Pi i Sunyer fou coberta per Pere Domingo i Sanjuan el 3 de març de 1966 (la plaça vacant que aquest deixà el 1979 fou coberta per Enric Ras i Oliva, membre agregat de la Secció des de 17 de febrer de 1978).

Finalment, la vacant que deixà Fontserè fou ocupada el 14 d'abril de 1972 per Josep Trueta (i la vacant que deixà aquest el 1977 fou coberta per Enric Casassas).

L'acta de la sessió reflecteix una sèrie d'acords per reemprendre les activitats de la Secció en les noves circumstàncies. En primer lloc, sembla que hi hagués una voluntat, potser una necessitat, de deixar constància de la trajectòria de l'Institut. Dos dels primers acords presos es refereixen a actualitzar els curriculum dels membres de la Secció que apareixen el *L'Institut d'Estudis Catalans. Els primers vint-i-cinc anys*, publicat el 1935, i de publicar necrologies i estudis biogràfics dels membres desapareguts. Com és natural, també plantejaren la necessitat de localitzar la "recerca privada" que s'havia portat a terme "els darrers anys". Un dels punts de discussió foren les publicacions, de les quals en reconeixeren la "forma anàrquica" que tenien, "tant en aspecte com en format". Parlaren dels *Arxius*, considerant que eren el mitjà idoni per publicar-hi "recensions, crònica i petits treballs". Es considerava, a més, que existís una sèrie de *Memòries* i que continuessin les publicacions de les societats filials, que, pel que fa la Secció de Ciències, eren: la de Biologia, la Institució Catalana d'Història Natural, la de Filosofia, la de Ciències i la de Geografia. En realitat, la preocupació de la Secció per la qüestió de les filials era lògica, donat que era l'única que en tenia.²⁷

Les actes de la Secció de Ciències dels anys quaranta reflecteixen una certa constància i asiduitat dels seus membres, que es reuniren força sovint en sessions ocupades, en gran part, per comunicacions científiques, o al menys és això el que reflecteixen les actes.

La represa d'activitat de l'Institut, com és natural, preocupava els seus membres. Una de les vies que es considerava era, justament, la reorganització de les societats filials. A la sessió de 29 de novembre del 1946, el president de la Secció, Fontserè, mostrà als presents -Font i Quer, Carreras i Artau, Leandre Cervera (membre adjunt des d'aquell mateix any 1946) i Bataller- algunes publicacions d'abans de la guerra de les filials. Aquesta represa estava relacionada, a més, amb la continuació de la publicació dels *Arxius*. De fet, es considerà que

"Pel que fa a la represa dels "Arxius", tenint en compte que, en lloc de data, porten numeració, els assistents creuen que podria ésser viable malgrat les dificultats actuals; amb tot, hi ha dificultats en la troballa de material i en les recensions bibliogràfiques."

En relació amb les filials, el novembre del 1946 els membres de la Secció eren en general molt més pessimistes. Cervera no es veia en cor de reagrupar els biòlegs. Bataller digué que els geòlegs (i els geògrafs) "estan col·locats al Consejo i [...] no hi ha res a fer". Només Font i Quer explicà que es reunia amb botànics que constituïen, de fet, un grup de societat filial...

27. La Societat Catalana d'Estudis Històrics es fundaria el 1946.

Un element de cohesió

A la reunió de desembre del 1946, la discussió sobre la possibilitat de revitalitzar les filials continuà, amb el mateix ambient pessimista. El president de la Secció expressà la seva posició:

“En vista d’aquestes opinions [contràries], el Sr. Fontserè suggerí la conveniència que en lloc de les Societats filials en ple, les substituïssin en llur vida científica petits grups de persones afectes a l’Institut; però insinuà així mateix que un element de cohesió seria que la Secció pogués disposar d’una publicació, que podrien ésser els antics “Arxius”, on conjuntament fossin publicats treballs dels membres de la Secció i dels grups filials. El Sr. Fontserè quedà encarregat d’investigar fins a quin punt seria avui possible, oportuna o prudent una publicació d’aquesta classe, que tindria entre altres avantatges el de justificar la Secció davant de les persones que desinteressadament sostenen les despeses de l’Institut.”

Deixant de banda les raons conjunturals -per altra banda molt il·lustratives de la confiança que l’Institut d’Estudis Catalans mantenia en alguns sectors, que estaven disposats a sufragar les seves activitats- Fontserè exposà el que havia de marcar, tot i el canvi de circumstàncies, l’esdevenidor dels *Arxius*, que iniciaven definitivament el seu camí com a lloc d’encontre dels científics catalans. El primer volum de la nova sèrie dels *Arxius*, publicat el 1947, s’inscriu en aquesta línia, ja que ofereix el treball guanyador del premi Prat de la Riba corresponent a aquell any 1947.²⁸

El lligam entre la publicació dels *Arxius* i la campanya per estimular grups de científics i tècnics perquè reorganitzessin les societats (o “grups”) filials de l’Institut es posà de manifest quan el 1963 reaparegueren els *Treballs de la Societat Catalana de Biologia* inclosos dins de la sèrie (el volum XXVIII dels *Arxius* consistí en el volum XVIII dels *Treballs*).

FINANÇAMENT DE L’IEC EN LA POSTGUERRA I EL FRANQUISME

Òbviament, la situació financera de l’Institut era pèssima: no existien recursos procedents de cap institució política, i qualsevol activitat que es fés s’havia de finançar mitjançant l’aportació de mecenes diversos, uns d’ells espontàniament inclinats a donar diners a entitats com l’Institut, altres susceptibles d’ésser convençuts per la tenacitat, la perseverància, la tossuderia impertinent del

28. Frederic Duran i Jordà: *Histopatologia d’una nova capa d’epiteli semiescamós pla que cobreix les mucoses digestives*. Barcelona, Institut d’Estudis Catalans, 1947. (Arxius de la Secció de Ciències, XIII)

secretari general, Ramon Aramon. Volem fer constar aquí l'agraïment de les seccions de ciències actuals a Ramon Aramon per aquestes virtuts, que podríem considerar congènites, i especialment per la seva voluntat decidida de tirar endavant en aquells temps la col·lecció dels *Arxius*, i per l'eficàcia indiscutible que hi demostrà. Però hem de manifestar també de manera explícita i veherent, el nostre reconeixement a tots els mecenes que contribuïren a fer possible el progrés de la col·lecció. Entre aquests mecenes (individuals o col·lectius), n'hi ha alguns que consten explícitament o crípticament en els volums publicats, com la Fundació Enric de Larratea (vol. 18, 1949), la Fundació Patxot (vol. 21, 1950), el Patronat de la Cultura Catalana d'Amèrica (vol. 22, 1953), l'Agrupació Cultural Minerva (vols. 49 i 51, ambdós de 1972), el senyor V. C. (vol. 26, 1959), el Dr. Salvador Vives i Casajuana (vol. 27, 1962), Omnium Cultural (vol. 37, 1968), el senyor A. E. i S. (inicials que evidentment indiquen Antoni Esteve i Subirana) (vol. 48, 1972, vol. 53, 1973, vol. 54, 1975, vol. 56, 1977), l'empresa Afora S.A. (vol. 57, 1977).

Alguns dels volums de la col·lecció, com hem dit, acolliren números dels *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, societat molt activa des del moment de la seva represa, en la qual tingué un paper destacat el seu secretari, Pere Babot;²⁹ la publicació de diversos d'aquests volums fou subvencionada per un grup de laboratoris farmacèutics que comprenia el Laboratori Fides (M. Cuatrecasas S.A.), els Laboratoris del Dr. Esteve, S.A., el Laboratori Leti, després Leti-Uquifa S.A., el Laboratori Peyva, el Laboratori Robert, Especialitats Farmacèutiques Biohorm (J. Uriach i Cia., S.A.), Laboratori Substància S.A., Laboratori Almirall, S.A. Els *Arxius* foren publicats durant tots aquells anys gràcies a aquests i a alguns altres mecenes, el nom dels quals no es féu constar enlloc aleshores per la prudència amb què s'havia de realitzar en aquell temps cada acte concret i que, ara, les precarietats de l'edat han submergit en alguna de les llacunes de la memòria de qui rebia les subvencions i les administrava, amb parsimònia i un rendiment en general tan efectiu que ningú hauria estat capaç d'imaginar per endavant que fos possible.

Ramon Aramon, com a secretari general perpetu i com a únic membre de l'Institut professionalitzat al seu servei (amb una dedicació que ratllava en l'abnegació, la qual li féu rebutjar algunes propostes de treball professionalment atractives, malgrat tenir una retribució econòmica pràcticament insignificant, que durant anys li feu passar privacions; no fou sinó fins la constitució d'Omnium Cultural que l'Institut disposà d'un parell de cambres on acomodar-se i d'un pressupost que permetia gratificar un secretari general, una administrativa i una bibliotecària), adquirí la capacitat de planificar polítiques d'actuació, l'habilitat de fer-se-les aprovar pel ple de l'organisme i la impunitat per a executar-les a la seva manera i segons el seu lliure albir, plantejament que es demostrà de gran eficàcia en els temps més negres, però que amb els anys, a mesura que s'anava

29. Vegeu, J.M. Camarasa et al.: *Homenatge al Doctor Pere Babot i Boixeda, Secretari General Honorari de la Societat Catalana de Biologia*. Barcelona, Societat Catalana de Biologia, 1985, 42 pp.

agrisant la negror dels temps i, sobretot, quan començà a Espanya el procés conegut amb el nom de transició, arribà a produir una situació poc o gens fluïda marcada per un personalisme excessiu.

Quan fou decidit reemprendre les tasques editorials de l'IEC, Ramon Aramon demostrà una certa preferència per les obres de ciències (es publicaren quaranta-tres volums dels *Arxius*, setze dels quals eren números de la col·lecció *Treballs de la Societat Catalana de Biologia*, durant els trenta anys que cobreix el període que ara comentem). Hi havia dues raons que convergien en pro d'aquesta preferència. D'una banda, la necessitat d'anar marcant d'una manera persistent el caràcter multidisciplinari de l'Institut, que no solament conrea la filologia i les humanitats en general sinó també les ciències dures, que esdevenen cada dia de més transcendència social. D'altra banda, el caràcter més neutre o apolític d'aquestes ciències dures, almenys segons els punts de vista des d'on miraven els ideòlegs del franquisme o els responsables de les forces de repressió (que burxaren diverses vegades, encara que l'Institut en resultà respectat, és de suposar que gràcies al fet d'ésser membre de la Union Académique Internationale, i de pertànyer a la seva junta directiva). Els autors, en el camp de la història, de la llengua, de les lletres en general, solien ésser gent políticament més marcada, o els seus temes d'estudi políticament més condemnables; els científics, físics, químics o matemàtics, o fins i tot metges, podien ésser considerats uns excèntrics si escrivien en català, però la seva condició professional i els temes que tractaven els feien més anodins políticament.

Un fet remarcable és, segons totes les evidències, que autors científics disposats a publicar als *Arxius de la Secció de Ciències* no costaren de trobar; que els concursos de tema científic que convocava l'Institut i que havien de furnir els originals per a les publicacions tingueren gairebé sempre un nombre de participants suficient, i que els treballs premiats gairebé sempre foren de qualitat alta, i les publicacions a que donaren lloc de bon nivell, com es pot comprovar de l'examen dels textos.

LA NOVA ETAPA DELS ARXIUS SOTA EL FRANQUISME

La represa dels *Arxius*, com hem dit, tenia l'objectiu d'estimular l'activitat de la Secció de Ciències i la seva àrea d'influència, dins de la qual es pensava, principalment, en reorganitzar les societats filials. Per això no és estrany que quan la Societat Catalana de Biologia reemprengué les seves activitats i pensà en publicar de nou els seus *Treballs*, aquests fossin incorporats a la sèrie dels *Arxius*. Els *Treballs* havien estat publicats directament per l'Institut abans de la Guerra. Ara, des del núm. 18, 1963, fins el núm 33, 1976, són setze volums dels *Treballs* que es compten dintre del grup de quaranta-tres volums dels *Arxius* publicats en el període que va des del moment de la seva represa (1947) fins la data d'aparició del decret de reconeixement oficial de l'Institut (reial decret de 26 de novembre de 1976). Destaquem que la Societat Catalana de Biologia mobilitzà, al llarg del

període franquista, cent seixanta autors diferents (l'índex dels quals figura separatament després), els quals no tingueren inconvenient en publicar en català algun dels seus treballs, en una època en què el sol fet de publicar en català era encara decididament suspecte (de francament condemnable i estigmatitzable com havia estat vers l'any 1947 havia passat a ésser tolerat amb reticències).

La resta de volums publicats durant aquesta època de semiclandestinitat, fins a un total de quaranta-tres títols, són monografies sobre temes de recerca original que abracen matèries com la medicina i la fisiologia (vuit volums), la botànica (també vuit volums), la química (tres), la meteorologia (dos), les matemàtiques (dos), la biologia cel·lular (un) i la física (un). Només un dels volums publicats (el núm. 25) correspon a la filosofia, disciplina que era compresa dintre de la Secció de Ciències fins el 1968; és un assaig sobre *Arnau de Vilanova, moralista*. Un altre d'aquests volums, el núm. 20, és una obra col·lectiva, d'homenatge a Ramon Turró, que probablement estava impresa l'any 1938, com hem indicat, i que no fou relligada i distribuïda fins en els temps ingrats del voltant del 1950.

EL CATALÀ, LLENGUA D'EXPRESSIÓ CIENTÍFICA

El programa de publicacions realitzat durant aquests temps que acabem de qualificar d'ingrats, que no era pas un programa planificat amb cap detall, sinó que anava sorgint d'acord amb les disponibilitats d'originals, comença a posar de manifest una característica de la col·lecció que respon a les propietats del català inherents al seu ús com a llengua d'expressió científica.

Si distingim entre les ciències dos grups segons que el treball de recerca que hi és fet, a cada una d'elles, es refereixi a un medi geogràfic concret o no s'hi refereixi, ens trobarem amb dos tipus diferents de comportament lingüístic, que descrivim a continuació. Tot aquest tema fou estudiat i discutit a Prada el 1973, dins el marc de la Universitat Catalana d'Estiu, i d'allí sortí un document de títol *El Català, llengua d'expressió científica*, conegut popularment amb el nom de "*manifest de Prada*", redactat pels components d'una taula rodona entre els quals figuraven: H. Barrera, R. Folch, O. Casassas, J. Laporte, A. Lloret, E. Casassas, membres actuals de les nostres Seccions, i Ll. Marquet, J.M. Camarasa, i Reinald Dedies, de les nostres societats filials. Després de la reivindicació del dret individual i col·lectiu a l'ús de la llengua pròpia en tots els terrenys, i de constatar la preponderància de l'anglès com a llengua de comunicació científica internacional, la declaració de Prada defineix l'actitud lingüística dels científics catalans, i recomana amb èmfasi a tots aquells que conreen disciplines referides al nostre medi geogràfic l'ús preferent del català en llurs treballs (tot dotant-los de resums en anglès, si ho creuen convenient). Als altres, als que publiquen treballs de recerca independents del medi geogràfic (i el manifest que comentem esmenta com a exemples la química, la microbiologia, les matemàtiques, la física), se'ls accepta que publiquin en anglès o en alguna altra llengua majoritària en el context científic, però se'ls

recomana que no deixin de publicar en català extrets o resums, o tanmateix el treball sencer, abans o després de l'edició en la llengua majoritària. No s'exclou, però, la possibilitat que ho facin, si volen, com els de la primera opció. En aquest apartat diu el manifest que els signants (que ultrapassaren el nombre de dos-cents) entenen que cap d'aquestes opcions no està renyida amb la traducció ulterior dels textos catalans a qualsevol altra llengua: no defensen cap mena d'exclusivisme patriòtic sinó que, simplement, neguen tot caràcter vergonyant al nostre vehicle habitual d'expressió. A aquesta línia de comportament respongué la política de publicacions dels *Arxius*, i hi ha continuat responnent després de la desaparició del caràcter directament franquista del règim polític en què viu Espanya.³⁰

En els volums dels *Arxius* hom troba el català utilitzat normalment amb el rigor màxim i al nivell més alt, en camps d'especialitats científiques molt concretes. Les Seccions de Ciències assumeixen la responsabilitat inherent al fet que els volums dels *Arxius*, degut a llur condició d'obra eixida de l'IEC, adquireixin un caràcter de model de llenguatge, de model terminològic. Només un nombre molt petit d'aquests volums, però, és dedicat directament a treballs de terminologia, treballs del tipus que un naturalista qualificaria de treballs de gabinet sobre l'ús de la llengua. Són cinc volums, un d'Eduard Fontserè (el volum 14, de 1948) que és un assaig de vocabulari meteorològic català, dos de Francesc Masclans (els núms. 23 i 54, de 1952 i 1975, respectivament) sobre els noms de les plantes i sobre el nom dels bolets dels Països Catalans, un de Salvador Alegret (el volum núm. 57, de 1977), que és un diccionari de l'utilatge químic, i un de Lluís Marquet (núm. 58, de 1979), vocabulari de luminotècnia. Tots els altres volums són treballs del tipus que el naturalista diria treballs de camp, que van a cercar els problemes allà on són, a les àrees d'especialitat, ja que és fent servir l'idioma en aquests terrenys abstrusos com els problemes poden ésser plantejats en els termes més exactes i com poden trobar-se'n les solucions.

LES NOVES CONDICIONS DE LA TRANSICIÓ DEL FRANQUISME A LA DEMOCRÀCIA

Quan començà la transició post-franquista, i ja abans de les primeres eleccions democràtiques, l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona convingueren de signar amb l'IEC un conveni per a actualitzar el de 1931 (que havia estat signat un parell de mesos abans de l'adveniment de la República), en virtut del qual l'Ajuntament cedeix en ús a l'Institut la Casa de Convalescència i la Diputació es compromet a la restauració i al manteniment de l'edifici.

30. En un altre apartat, el manifest de Prada tracta dels textos destinats a la comunitat cultural en general, els manuals, els llibres de text, les obres de divulgació de qualsevol nivell, i diu que hem de fer tots els possibles per a aconseguir llur publicació en català. La nostra segona col·lecció, les *Monografies de les Seccions de Ciències*, tracta de contribuir a la normalització lingüística en aquest terreny; no pretén ésser altra cosa que un esforç més per tal que els lectors catalans puguin accedir al coneixement científic directament en català.

La restauració de la Casa de Convalescència, malmeta pels anys d'abandó o de mal ús per ocupants eventuals poc responsables, també per l'efecte de tèrmits insaciabls que havien destruït gran part de les bigues que sostenen l'edifici, fou molt més difícil del compte. El poc interès de la Diputació durant els primers anys allargà el procés; fou gràcies a l'empenta i la comprensió del president Martí Jusmet que la restauració pogué ésser acabada i la Casa retornada a l'Institut, el mes d'octubre de 1982.

Molt abans, encara dins del període pre-democràtic, el govern de Madrid havia aprovat un decret (al qual hem fet referència abans), amb data del 26 de novembre de 1976, pel qual hom concedia reconeixement oficial a l'Institut d'Estudis Catalans, i li assenyalava un àmbit d'actuació que cobreix "totes les terres de llengua i cultura catalanes". Aquest decret legalitzava l'Institut i li aprovava uns estatuts, traducció al castellà dels que tradicionalment l'havien regit des de la seva creació. Fou evidentment gràcies a la intervenció de Gabriel Ferraté i Pascual, que aleshores era director general d'investigació al Ministerio de Educación y Ciencia de Madrid, que aquest decret fou aprovat; hom no sap fins a quin punt ho fou pel fet d'haver passat desapercebut pels signants, i fins a quin punt sorprengué a aquests trobar-se'l publicat al BOE. La destitució de Ferraté fou tan fulminant com algunes d'aquelles que es produïen durant el règim franquista ["Dilluns que ve no cal que vingui a Madrid, que ja no és director general; no es preocupi pels efectes personals que tenia al despatx que fins ara era el seu: ja els li enviarem per recader"].³¹ L'Institut ha d'agrair a Ferraté la seva intervenció; creiem que és de justícia explicitar el nostre reconeixement cada vegada que vingui a tomb, com és ara aquí en aquest recorregut històric per la col·lecció dels *Arxius*.

Ja dins d'un marc legal, però sense altres recursos econòmics que els procedents de mecenes pertanyents a la nostra societat civil, sota la presidència de Josep Alsina i Bofill l'Institut va intentar fer uns primers passos per a sortir de la mena de closca amb què s'havia tancat durant la semiclandestinitat, i passar a menar una vida activa i pública, passos que resultaren, però, insuficients degut majorment a resistències internes habituades a l'aire viciat de les catacombes. Entre aquells passos esmentarem l'elaboració d'un projecte de proposta per a l'organització de la recerca científica a Catalunya i per a resituar-hi l'Institut, projecte que fou el resultat d'un seminari realitzat del 8 al 12 d'abril de 1978, convocat a proposta de Jordi Porta i Jué, Josep Maria Tura i Soteras i Francesc Solé i Planas (membres de la junta de la Secció de Física de la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques) i que fou presentat formalment al Conseller de Cultura i Ensenyament de la Generalitat Provisional, Pere Pi i Sunyer, qui el rebé amb afecte i, se suposa, l'arxivà curosament.³² Esmentem

31. J. Amat i Girbau: Comunicació personal.

32. Hauríem de dir aquí que existeix constància que catalans sol·licitats, funcionaris del CSIC, això sí, feren arribar còpia d'aquest document (abans i tot d'ésser lliurat a la Generalitat) a la presidència d'aquell organisme i al Ministerio de Educación, a Madrid.

també l'intent d'Alsina de revitalitzar les relacions de l'IEC amb les seves societats filials, però no és aquí ara el lloc on detallar-lo. Destaquem, això sí, la seva decisió (sorgida d'anàlisis i converses mantingudes a l'interior de la Secció de Ciències), a la qual el Ple donà suport només parcialment, d'augmentar el nombre de membres actius de l'Institut per tal de reforçar el pes d'aquest dins de la comunitat científica catalana. Ja que no era possible, d'acord amb els estatuts, modificar el nombre de membres numeraris, fou creada la categoria de "membres agregats", als quals foren atribuïts per acord del Ple els mateixos drets i deures que als numeraris. La Secció de Ciències i la Secció Històrico-Arqueològica acolliren aquesta possibilitat d'ampliació amb interès (no la Secció Filològica ni la de Filosofia i Ciències Socials), i en pocs mesos durant 1978 augmentaren substancialment els nombres de llurs membres. La Secció de Ciències, amb set numeraris (tres metges, un botànic, un geòleg, un matemàtic i un químic) amplià amb una primera tongada de setze membres agregats els seus efectius; després, el curs 1985-1986 n'incorporà nou més, tractant així no solament d'augmentar el seu àmbit d'influència sinó també de completar el ventall de disciplines representades a la Secció. En total foren incorporats cinc metges, tres tecnòlegs (tots ells enginyers industrials), un arquitecte, dos químics, tres matemàtics, dos botànics, quatre biòlegs, quatre geòlegs i un físic.³³

Quan, el 17 de maig de 1989, començà la vigència d'uns nous estatuts, els vigents actualment, aprovats que foren en aquesta data per la Generalitat de Catalunya, desaparegué la condició de membre agregat, i tots aquells que ho eren passaren automàticament a membres numeraris. Resultà així que el nombre de membres de la Secció de Ciències superà el màxim de vint-i-un que els nous estatuts fixaven per a cada secció. Com que aquests permetien, però, la creació de noves seccions per acord del ple, el del 25 de setembre de 1989, a petició de la Secció de Ciències, procedí al desdoblament d'aquesta en les dues seccions existents actualment, la de Ciències Biològiques i la de Ciències i Tecnologia.

Per a fer les Seccions més operatives i rebaixar-ne la mitjana d'edat de llurs membres, els nous estatuts crearen la figura del "membre emèrit", a la qual han de passar obligatòriament els membres numeraris en complir els setanta anys d'edat. Aquests, els emèrits, mantenen tots els seus drets com a membres que són de l'IEC, però són eximits de llurs deures; així mateix, deixen de comptar dins el

33. Les incorporacions dels membres agregats es produïren d'acord amb el següent calendari: el 17 de febrer de 1978 ingressaren Enric Ras i Oliva (que l'any següent passà a numerari per a cobrir la vacant deixada pel doctor Pere Domingo), Creu Casas i Sicart, Antoni Prevosti i Pelegrín i Gabriel Ferraté i Pascual; el 17 de març ho feren Heribert Barrera i Costa, Manuel Castellet i Solanas, Josep Vigo i Bonada i Oriol Riba i Arderiu (que el 1984 passà a membre adjunt i el 1985 a numerari en cobrir la vacant de Solé i Sabarís); el 14 d'abril, Carles Bas i Peired, Josep Castells i Guardiola, Ramon Margalef i López i Ramon Folch i Guillén, el 7 de juliol, Eduard Bonet i Guinó, Manuel Ribas i Piera i Josep Vaquer i Timoner. Posteriorment, el 1980 ingressà Josep M. Fontboté i Mussoles, i el 25 de març de 1983 Enric Freixa i Pedrals. Finalment, en 1985 ingressaren, l'11 de gener, Oriol Casassas i Simó, Josep Domènech i Mateu, Màrius Foz i Sala, Jordi Gras i Riera i Joan Rodés i Teixidor; i el 10 de gener de 1986, Manuel Font i Altaba, Salvador Reguant i Serra i Ramon Lapiedra i Civera.

còmput dels vint-i-un, és a dir, alliberen una plaça que pot ésser ocupada per un numerari nou.³⁴

Contribueix també a agilitar les Seccions i a fer més efectives llurs relacions amb la comunitat científica, el fet que els nous estatuts de 1989 admetin a l'Institut com a membres de ple dret (excepte pel que fa a llur participació en l'elecció de nous membres) els presidents de les Societats filials, durant llur mandat com a tals.³⁵ És per això que en el present volum es recullen alguns articles dels quals són autors presidents de societats filials. També figuren en el present volum alguns articles procedents de membres corresponents,³⁶ en els quals hem mantingut l'idioma emprat per l'autor.

Reprenquem, però, com correspon a aquesta introducció, la descripció de la història dels *Arxius*, ara ja dins de les noves circumstàncies determinades per la transició política i el reconeixement oficial de l'Institut, encara que haguem de deixar de banda l'enumeració de les diverses accions de recerca que en el camp de les ciències l'Institut ha emprès promogudes per l'antiga Secció o les noves Seccions, alguna de les quals, acollida pel Consell Permanent i amb el finançament consolidat com a partida individualitzada en el pressupost central de l'IEC, amb independència del de les Seccions, ha tirat endavant i ha arribat a ocupar un lloc significatiu dins del paisatge global de la recerca del país (com el Centre de Recerca Matemàtica o com el Laboratori d'Estudis Geofísics Eduard Fontserè), mentre que d'altres han estat abandonades, atenent prioritàriament a unes suposades dificultats pressupostàries de l'Institut, malgrat els fruits positius que

34. Des de llur creació el 25 de setembre de 1989, s'han incorporat a les noves seccions de ciències els següents membres: a) a la Secció de Ciències Biològiques: el 3 de novembre de 1989, Mercè Durfort i Coll; el 17 de setembre de 1990, Josep Carreras i Barnés i Joandomènec Ros i Aragonès; el 23 d'octubre de 1992, Xavier Bellés i Ros, Josep Egozcue i Cuixart, Joaquim Gosàlbez i Noguera, Xavier Llimona i Pagès i Ramon Parés i Farràs; el 6 de juny de 1994, Jaume Bertranpetit i Busquets, Jesús A. García i Sevilla, Francesc González i Sastre, Ricard Guerrero i Moreno, Jordi Leonart i Aliberas i Jordi Sans i Sabrafèn; b) a la Secció de Ciències i Tecnologia: el 3 de novembre de 1989, Joaquim Casal i Fàbrega, David Jou i Mirabent i Joan Margarit i Consarnau (que per acord del ple passà a supernumerari el 7 de juny de 1993); el 17 de setembre de 1990, Salvador Alegret i Sanromà, Josep Amat i Girbau, Joan Girbau i Badó, Pere Santanach i Prat i Francesc Serra i Mestres; el 23 d'octubre de 1992, Joaquim Agulló i Batlle, Jaume Pagès i Fita i Carles Solà i Ferrando.

35. Són societats filials de l'Institut d'Estudis Catalans adscrites a la Secció de Ciències Biològiques la Institució Catalana d'Història Natural i la Societat Catalana de Biologia; adscrites a la Secció de Ciències i Tecnologia, la Societat Catalana de Física, la Societat Catalana de Química, la Societat Catalana de Matemàtiques, la Societat Catalana de Tecnologia i l'Associació Catalana de Ciències de l'Alimentació. Comparteix l'afiliació entre les dues seccions la Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica.

36. Actualment són membres corresponents de la Secció de Ciències Biològiques, Joan Cuatrecasas i Arumí (de Washington), Antoni Oriol i Anguera (de Mèxic), Pere Alberch i Viè (de Madrid), Gonzalo Halffter i Salas (de Mèxic), Joan Massagué i Solé (de Nova York) i Angel Pellicer i Garrido (de Boston). Ho són de la Secció de Ciències i Tecnologia, Lluís Antoni Santaló i Ors (de Buenos Aires), Antoni Lloret i Orriols (de París), Boris P. Sobolev (de Moscou), Yuri N. Vershinin, (d'Ekaterinburg), Jaume Truyols i Santonja (d'Oviedo), Alfred Giner-Sorolla (de Tampa, Florida), Adelio A. S. C. Machado (d'Oporto), Norberto Piccinini (de Torí) i Boris K. Vainshtein (de Moscou).

d'alguna d'elles s'estaven obtenint, com els de l'equip dirigit per J. M. Tura al Laboratori de tècniques físiques d'anàlisi que l'IEC promovia en col·laboració amb la CIRIT i el CSIC, alguns dels quals fruits donaren lloc a publicacions tan remarcables com les que es recullen en el volum 89 dels *Arxius: Estudi per tècniques físiques d'anàlisi (SEM, EDX, SIMS, LAMMA, XRD i XRF) de microcristalls exògens i endògens i de traces metàl·liques en patologia humana*, per Josep M. Tura, Joan Rodés i Adolf Traveria. Altres programes de recerca importants no han estat assumits directament pel Consell Permanent i graviten sobre els limitadíssims pressupostos de les seccions. Entre aquests hem de destacar la Corologia de la flora vascular dels Països Catalans i la Cartografia de Briòfits, obres col·lectives dirigides respectivament per O. de Bolòs i per Creu Casas que han donat lloc a una sèrie de publicacions que no formen part de la sèrie dels *Arxius*.

La publicació d'aquesta sèrie, els *Arxius de la Secció de Ciències*, amb la sortida de l'Institut a la llum pública, l'any 1976, rebé un impuls nou que aviat es posà de manifest, i això malgrat la persistència de la situació de carència de mitjans. Quan es disposava de mitjans, el ritme de publicació esdevenia molt intens: així, l'any 1983 foren publicats quatre volums, l'any 1984 en foren publicats set, l'any 1986 sis, l'any 1992, cinc; per contra, els anys 1978, 1987 i 1988 no se'n publicà cap. Però no és la quantitat la virtut principal d'una col·lecció, encara que ara estiguem festejant una efemèrides quantitativa, sinó la qualitat assolida per les peces individuals que la constitueixen. Creiem que, dintre d'un nivell mitjà molt acceptable de la col·lecció, garantit principalment pel fet d'estar constituïda en gran part per obres seleccionades pels jurats que han atorgat any rera any els premis de l'Institut, hom pot destacar algunes obres que posseeixen alguna significació especial, la publicació de les quals representa una fita en un sentit o altre, com són, per exemple, el volum 73, *Els sistemes naturals de les Illes Medes*, obra col·lectiva publicada a cura de Joandomènec Ros, Ignasi Olivella i Josep M. Gili, elaborada per iniciativa de la Institució Catalana d'Història Natural per una grup nombrós de científics pertanyents a aquesta Institució; com el volum 93, *Els minerals de Catalunya*, de Josep M. Mata, obra radicalment nova que constitueix una revisió i una actualització molt ampliada de l'obra ja clàssica de Llorenç Tomàs, publicada el 1920 als *Treballs de la Institució Catalana d'Història Natural* (volum 5, pàgines 129-358); o com el volum 76, *Equacions de Gibbs generalitzades i extensió a la termodinàmica de processos irreversibles*, de David Jou i Mirabent, o com el 81, *Una taula dels temps geològics*, d'Oriol Riba i Salvador Reguant; o el 84, *Fauna dels briozous dels Països Catalans*, de Mikel Zabala, entre molts d'altres. Són destacables algunes altres obres col·lectives, ultra la de les Illes Medes, que l'Institut o alguna de les seves filials han pogut produir en compliment parcial d'aquesta responsabilitat de coordinació que els és pròpia, com el volum 61, *Centenari de la naixença d'Albert Einstein*, replega de les contribucions presentades a unes jornades organitzades per l'antiga Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques; o com el volum 75, *El desenvolupament de les*

matemàtiques al segle XIX, publicat a cura de M. Castellet, o com el volum 89 esmentat abans, o com el volum 110, *Multicomponent crystals based on heavy metal fluorides...*, publicat a cura de B. P. Sobolev, introduint un dels camps més actius en la recerca de nous materials per a ús com a detectors de radiació d'alta energia, obra que constitueix un dels resultats més notables del conveni de col·laboració existent entre l'Institut d'Estudis Catalans i l'Institut de Cristal·lografia de Moscou de l'Acadèmia de Ciències de Rússia, conveni que ha donat també altres fruits remarcables, com els que en forma de *Proceedings* de dos Seminaris internacionals organitzats conjuntament han estat publicats al *Bulletí de les Societats Catalanes de Física, Química, Matemàtiques i Tecnologia*, volum núm. 12 (1991), pàgines 151-560 i volum núm. 13 (1992), pàgines 1-440. Hem de destacar també alguns dels volums dels *Arxius* referents a aspectes de la història de la ciència o de la tecnologia, com el volum 65, de Jaume Agustí, sobre la introducció de la màquina de vapor a Catalunya, o el volum 104, de Josep Chabàs (amb la col·laboració d'Antoni Roca i Xavier Rodríguez) sobre la figura i l'obra de l'astrònom medieval Jacob ben David Bonjorn. Ens agrada assenyalar també els volums que han estat publicats relatius a l'arquitectura, el 96, de J. M. Montaner i Martorell, de títol *La modernització de l'utilatge mental de l'arquitectura a Catalunya (1714-1859)*, i el de Lluís Cantalops i Xavier Romaní, *La part alta del centre històric de Tarragona*, d'un gran valor documental, que, atesa la qualitat i el detall dels innombrables plànols i aixecaments que s'havien de reproduir ens obligà a iniciar una nova sèrie dels *Arxius*, la que denominem sèrie *L* (la inicial de *Làmines*), d'un format superior a l'actual dels volums ordinaris, en realitat recuperant el format primitiu de la primera sèrie de volums, els números 1, 2 i 3, de l'època fundacional de l'Institut de Ciències.

Voldríem remarcar que un reconeixement objectiu de la qualitat d'alguns dels nostres volums ens ha arribat de la revista *Serra d'Or*, que entre els Premis de la Crítica, àmbit Recerca, que atorga anualment, ha distingit algunes vegades obres de la nostra col·lecció, com l'any 1992, l'obra *L'Astronomia de Jacob ben David Bonjorn* de Josep Chabàs i Bergon, amb la col·laboració d'Antoni Roca Rosell i Xavier Rodríguez Gil, i l'any 1994, l'obra de Christian Papió i Perdigó *Ecologia del foc i regeneració en garrigues i pinedes mediterrànies*.

CONCLUSIONS

Hem tingut ocasió de constatar que el paper dels *Arxius de la Secció [o de les Seccions] de Ciències* ha anat variant al llarg de la seva història centenària (en aparicions) al llarg d'una vuitantena d'anys. Començà essent una vertadera revista d'alta divulgació, com no n'ha existit cap altra, pròpiament, en el nostre àmbit cultural. L'esforç, però, durà pocs anys, des del 1911 fins el 1924, amb un ralentiment entre 1917 i 1923. Salvades les circumstàncies de la Dictadura de Primo de Rivera, els membres de la Secció pensaren seriosament en continuar la publicació, no exactament en forma de revista, sinó més aviat, com un anuari.

El període de la guerra civil fou, paradoxalment, un bon moment de reflexió en aquest sentit, però una ocasió complicada pel que fa a portar-la a la pràctica. Una idea, però, sembla que quedà consolidada: els *Arxius* podien servir de motivació pels membres de la Secció i per la seva àrea d'influència i d'acció, començant per les societats filials, moltes de les quals havien estat creades els anys de la República.

En la represa d'activitats durant el primer franquisme, la idea de fer servir els *Arxius* com aglutinant tornà i esdevingué, segons molts indicis, un impuls decisiu perquè les publicacions de la Secció de Ciències adoptessin aquest títol. Amb la transició i la democràcia, els *Arxius* continuen essent el vehicle principal de publicació de monografies especialitzades en català. Potser avui dia algunes tesis doctorals realitzades a les universitats del nostre país troben vies per a llur publicació pels serveis editorials de les mateixes universitats o per algunes editorials privades. Dificilment seran, però, tesis que versin sobre temes específics de les disciplines que corresponen a les nostres dues Seccions les que trobaran oberts aquests canals de publicació: com més interès científic tenen, més profund i més especialitzat és llur contingut i, per tant, menor és l'atracció que poden exercir sobre lectors procedents del camp més general on es dirigeixen els esmentats serveis de publicacions. És en aquest sentit, doncs, que els *Arxius de les Seccions de Ciències* de l'Institut d'Estudis Catalans tenen un paper ben clar, que és previsible que conservin durant temps i temps, el de fer possible la publicació de textos d'autors que han fet servir el català com a llengua d'expressió al nivell científic més abstrús.

Hi ha un altre punt que se suma a aquest i contribueix a fer útil, desitjable i necessari que les Seccions de Ciències de l'IEC segueixin publicant obres d'aquest tipus, i és el caràcter de model de llenguatge, de model terminològic que els textos adquireixen pel sol fet de figurar en una obra eixida de les premses de l'Institut d'Estudis Catalans. No han passat aquests textos, potser, per la Secció Filològica (en principi, els punts més conflictius sí que hi han passat), però les solucions adoptades en segons quins problemes de llengua esdevenen solucions que serveixen d'exemple, solucions a què els lectors confereixen si voleu un caràcter pre-normatiu, solucions amb les quals els científics de l'Institut d'Estudis Catalans fan un servei al país i estableixen unes pautes per a l'actuació de serveis més especialitzats en terminologia, com el Termcat o les mateixes Oficines Lexicogràfiques de l'Institut.